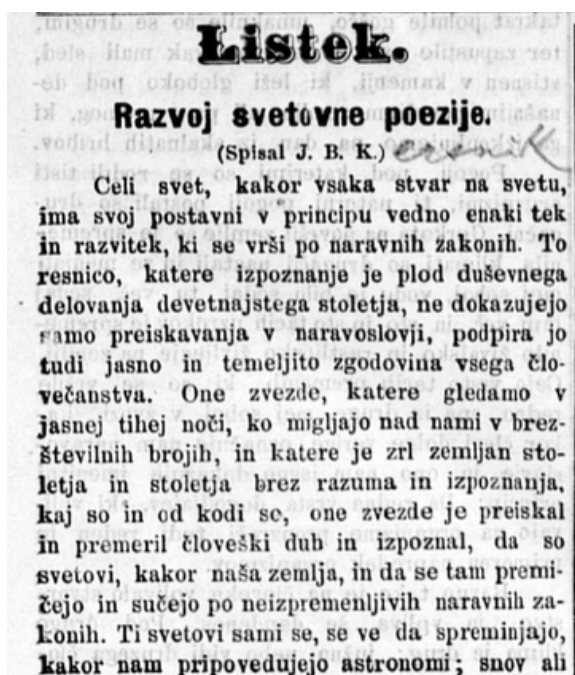

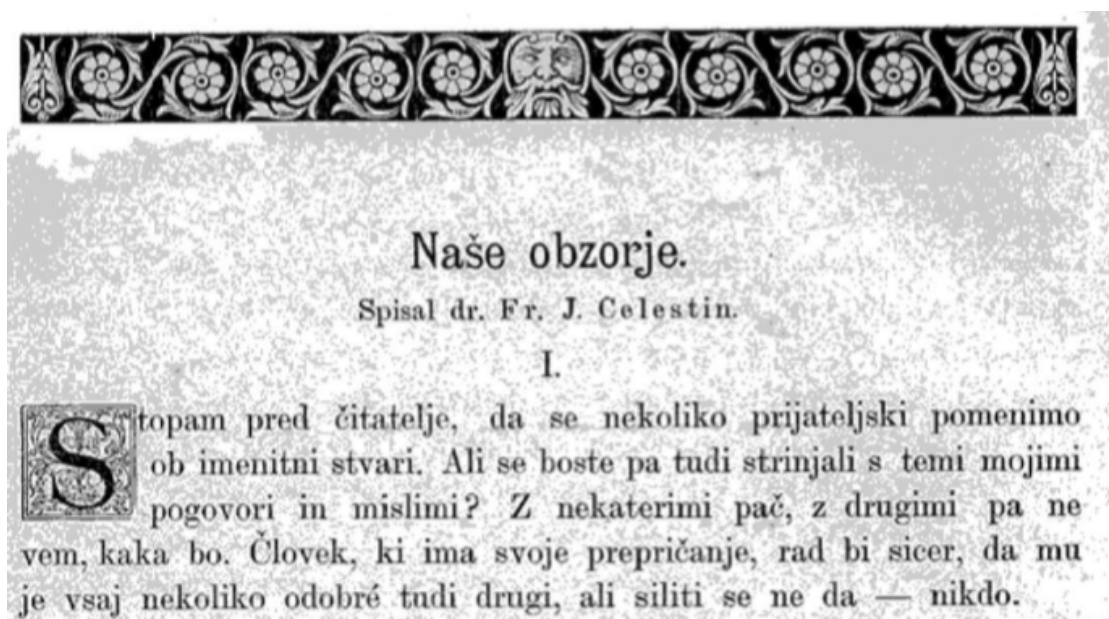
RAZPRAVA O REALIZMU V SLOVENSKI PUBLICISTIKI 19. STOLETJA

Janko Kersnik: Razvoj svetovne poezije, Slovenski narod 1878,, 4.,5.,6.,8., 9., 10. januar

Ideje osemnajstega, filozofičnega stoletja, katerih nositel je bila vendar po večini

Fran Celestin: Naše obzorje
Ljubljanski zvon, 1883

V borbi za ideje in njihovo uresničenje je življenje. Mi Slovenci igramo tu se ve da malo ulogo: mi ideje v obče le vzprejemljemo ter si jih osvajamo, kakor znamo in moremo.

poezija, preustrojile so mišljenje človeško in, ko so se zarasle v meso in kri narodov, polagoma brez pritiska, samo po naravnem zakonu, preustrojile so tudi vnanje in notranje državno življenje družbo človeško in njeno omiko. Kulturno delo človečanstva je dospelo na tako stopnjo, da se vobče spoznava, da ni več mogoče vse z golo samosvestjo storiti, nego je treba spoznavati svet v njegovi objektivnosti, in kakor je bila prej vera in mitologija povednost prava in edina podlaga literarnemu razvitku. Les extremes se touchent – na idealizem je prišel realizem.

/.../ Sedaj pa so Rusi z *Gogoljem* in *Turgenjevim* popolnoma sorodni postali zapadnim kulturnim rodovom in preko življenja polnega realizma Turgenjeva novel polaga se kakor nikjer srebrni pajčolan zdravega idealizma.

Premali smo, da bi ideje dajali kot narod. Posamezniki so se sicer poskušali tudi tu in nismo ravno brez mož, ki so imeli svoje misli. Sploh pa je naš zgodovinski razvitek bil že od davna navezan na druge. Ne moremo se sicer s tem ponašati, posebnega narodnega ponosa ali celo šovinizma nam to buditi ne more, pa borba za obstanek nas je vsaj naučila, da v obče precej trezno mislimo, in ljudstvo pač še bolj ko inteligencija. Saj ljudstva fraza ne more raznetiti na dolgo, ono se drži le bolj žive potrebe. Se ve da večkrat manjšine govore v imenu vsega naroda in celo tako, da se sam narod ali večina dasta zapeljati ter mislita, da so nazori manjšine res narodni.

Sosedje, na katere smo zgodovinski navezani, niso naši prijatelji, kakor vemo. Ali pa smemo govoriti to o celini teh sosedov? Mislim, da ne. Narodnega sovraštva nima naš narod niti proti Nemcem, ki so bili in so še vedno najmenj - ljubeznivi z nami. Ali pa ni tudi pri naših sosedih mnogo ljudij, ki tudi le preveč trpe, čeravno brez zatiranja njihove narodnosti; boja in borbe imajo torej tudi oni doma dovolj. Mi torej živimo vsi v neki borbi in gotovo celo oni, ki najbolj žele večnega miru, mislijo in žele le, da se ne bi več prelivala človeška kri; popolnega miru brez vsake borbe si nikdo želeti ne more. V borbi se jačajo sile, v njej je napredek - se ve da samo v pošteni, ne v oni borbi, ki jo vodi n. pr. spekulativni kapital v obče s popolno zavestjo, da ograbi svojega bližnjega. Tu mora zmagati veliki kapital, mora dobivati zmerom bolj značaj špekulacije v borbi za obstanek - kapitalistov med seboj, ki pa vendar dobivajo rastoči vpliv na življenje. Morda delo in znanje še nikoli ni bilo v tako širokem razmerji odvisno od špekulacije ko zdaj. Brez dogovora ali pa tudi ž njim špekulacija kot borba za korist posameznega srečneža znižuje cene tako, da celi stanovi za svoje produktivno delo dobivajo komaj toliko, da ravno ne propadejo, da celo narodje sploh stopajo zmerom bolj odločno v naravnost robsko odvisnost od - denarnega trga.

Iluzij si torej nikakor ne smemo delati: naša doba je jako resna. Nekaj tolažila imamo sicer tudi v tem, da nas kapitalizem zjednačuje, sili na skupno delo, da mora želeti razširjevanja omike, da rabi rastoče znanje kot rastočo silo v tej veliki borbi. Tu je gotovo nekaj pojasnila za priznano resnico, da civilizacija dobiva odločno demokratičen značaj. Tudi naš narodni razvitek obseza po svojem smeru ves narod. Naša omika se širi od tistega dela srednjega stanu, ki je v neposrednji dotiki z narodom, še najbolj pozna njegove dobre in slabe strani, ker je največ sam vzrastel iz tega nižjega narodnega dela. Omika se širi tako po naravni poti ter se koreni v narodnih masah. Takega srednjega stanu, ki bi se bil zelo oddelil od naroda - kakor se je n. pr. nemško meščanstvo že v srednjem veku - nismo mi nikoli imeli. Kar je bilo tega in je še do zdaj ostalo, razvijalo se je v obče po tujem, mešalo se s tujci: ravno za to so bila naša mesta dobila bolj ali menj nenaroden značaj. Vendar pa je to meščanstvo bilo vedno preslabo, da bi se bilo moglo postaviti po polnem na svoje noge: moralo si je vedno dobivati iz naroda novih sil in je ostalo tako v zvezi ž njim veliko bolj ko n. pr. nemška gornje-avstrijska inteligencija s svojim nemškim kmetom.

Zelo podoben je razvitek tudi drugih slovanskih narodov, ki so bili ali so še pod velikim tujim vplivom: pri Čehih, Slovakah, lužiških Srbih, Malorusih, Bolgarih in Srbih. Pri Poljaki in jednem delu Hrvatov sta se bila duhovščina in plemstvo sicer veliko bolj oddalila od naroda, a pravega srednjega stanu v zapadnem zmislu tudi ta dva naroda nista imela. Vendar je razumljivo, da je v teku stoletij nastal med inteligencijo in narodom bolj širok jezik, ko pri drugem slovanstvu. In ko je v naši dobi slovanski preporod dosegel tudi Poljakov, gospodoval je Evropi romantizem s svojim idealizovanjem preteklosti; prošlost idealizujejo tu vsi: zgodovinar, pesnik, slikar. Ljudje se odvrčajo celo z neko strastjo od sedanjosti v sladke aristokratske sanjarije o prošlosti, kakeršno si slika tako domorodno navdušenje, t. j.

brez treznega, kritičnega mišljenja in malo koristno, četudi izvira iz najplemenitejših čutov in zares genljivega domoljubja, kakor je vidimo pri Poljakih.

Zgodovinski značaj kakega naroda ali tudi posameznega stanu menja se težko celo tedaj, ko bitna korist narodnega življenja zahteva hitrejšo izpremembo. Tudi romantična megla ne ugiblje se hitro solncu resnice, ki je blagodejno solnce, četudi nam mesto umišljenega raja kaže slabosti in nesreče. Ali ono nam daje zato moč, da se odtrgamo od škodljivih sanjarij.

/.../

Vse se lahko pretirava in tudi realizem ni izvzet: on n. pr. časih obliko, t. j. umetnost, preveč zanemarja, ali pa riše skoro samo *slabe* strani, t. j. pada v nasprotno slabost od one, s katero nam pretirani idealizem zida svoje gradove v oblakih.

Ta realizem v literaturi *ni* fotografija življenja, ampak njegova umetna slika in *tolmač* ob enem, on na realni podlagi teži za tem, da človek odstrani svoje slabosti in krivice ter kulturno napreduje: isti namen ima realizem tudi povsod drugod. Realizem mislim si v obče precej tako kakor n. pr. Rodbertus-Jagetzow v pismu k A. Wagnerju (26. julija 1875) zahteva, da naj bode narodno gospodarstvo kot *znanost* realistično: "Realistično, pravim, naj bode, ali n e v tem zmislu realistično, da obseza samo sedanost z vso njeno ropotijo, nego v zmislu, da išče sledi, ki iz preteklosti naše znanosti čez sedanost vodijo svojo prihodnost v *ideje* (in die Ideen ihre Zukunft fuhren). Saj tudi ideje, ako jih znamo samo razlikokovati od močvirnih lučic, ki se rade vrte okoli njih ter jih vodijo na stran ali v močvirje doli, imajo *tako* čvrsto realnost, kakor le more biti najprostejša, najočitnejša resničnost, in one si bodo vedno delale pot z zgodovinsko močjo, ki *prekosi* prirodne sile po svoji moči (intenzivno) in po svojem obsegu (ekstenzivno) povsod, kjer jim hoče človeška neumornost pot zapreti." Ali ni to idealen realizem, četudi je osnovan na preteklosti in sedanosti? On obseza vse, tudi najvzvišenejše kulturne pridobitve in nade bodočega napredka. Zakaj bi se ga bali in branili? Saj je tudi v dozdani kulturi človeštva velika večina tega, kar ima stalno vrednost, rezultat realnih potreb ter je bilo in je v ozki zvezi z življenjem. Res je polna zavednost pomena tega realizma sad, ki dozoreva v moški dobi življenja narodov, ko gospodarstvo bujne mladeniške fantazije pojenjava. Ali če se javlja kot važen faktor in moč, je posameznikom in narodom celo nevarno, ako se ne ozirajo nanj.

Tak realizem je gotovo visoko moralen, ker si hoče pridobiti kolikor je mogoče blagotvornega, kulturno-moralnega vpliva na življenje, ima torej brez dvoma idealne težnje ter bi se mogel imenovati tudi *realni idealizem*, kakor si ga n. pr. gotovo misli tudi Schaffle (Bau und Leben des sozialen Körpers IV. 45): "Realni napredek ima v idealizmu pred seboj svojo senco ali bolje svoj budeči lučni žarek."

Slovanstvo je v obče dolgo živelo v neki idili, pelo svoje pesme, slavilo svoje idealizovane junake, pripovedovalo si svoje pripovedi, in če smo prihajali v dotiko z bolj starimi narodi, bili smo premehki, malo sposobni za boj, v katerem je jačji navadno ta, ki je bolj vztrajen: *vztrajnost je znak višje kulture, po njej* tudi svojo lahko merimo. Poznati pa moramo *značaj* te borbe: ne držimo se samo zunanosti in površnosti, ki je mnogo kriva naše nezloge in preprirov. Preprazno in pusto naše življenje meče se iz jedne jednostranosti v drugo, domišljija vlada, da si napolni praznoto, kulturno cvetje bi radi igraje se pobrali, četudi ni rastlo na našem drevesu. Pa ker mislimo, da je to lahko, nimamo pravega *spoštovanja* do težkega mnogostoletnega kulturnega dela naprednejših narodov; a pravo, mučno, vztrajno delo ne diši, o njem se niti rado ne govori, vse se bori le za obliko.

Ni mogoče doseči prave omike, ako se *duševni* razvoj *ne* vrši ob enem s primernim *materijalnim*. "Najprej omikan, potem bogat," je nemogoče, ako se materijalne stvari preveč zanemarjajo. Tudi nasprotno se ne da doseči, ali vendar bolj ko prvo. Ako narod zanemarja

svoj gospodarski napredek - četudi za omiko - koplje si sam svojo jamo. Ako pa tudi *nekaj* več dela, ko se uči; več varčuje, ko trosi, ima vedno toliko moralne snage, da si potrebno učenje pomnoži in znanje razširi. Za to literatura nikakor ne sme zanemarjati narodno-gospodarskih vprašanj in nauk, da širše občinstvo dobi za nje zmisel, da si tako more čuvati gospodarsko snago in jo množiti: ni dosti, da se piše, mora se *čitati* in *ravnati* po tem. Da ima pa slovenski narod sploh vendar še precej podvzetnosti, ima se menda gotovo *bolj* zahvaliti *praktičnemu* življenju in njegovi borbi, ko pa literarnim ali šolskim vplivom.

/.../

Gori sem dejal, da ni vse jedno, je li kaka povest vzeta iz domačega življenja ali pa ne. Naše življenje je gotovo tako različno in zanimivo, da našim pisateljem ponuja gradiva več ko dovolj. Vzemimo samo dobo našega preporoda, n. pr. od Vodnika pa do danes. Koliko je preživel narod ravno v tem času in sicer vsi stanovi, koliko je bilo političnih in socialnih izprememb, kako se da vse to opisati v mnogih živih povestih! Pa tudi sedanost daje mnogo gradiva. Samo kmetško življenje, kako je raznovrstno v svoji borbi za obstanek, večkrat naravnost dramatično! Dotika kmeta z gospodo in z omiko sploh, ta gospoda sama, velik vpliv duhovščine in njegovi uzroki, odnošaj h gosposki in vladi sploh, strast našega kmeta za pravdanje, nespametne ženitve na nič, škodljive delitve in njihovi nasledki, *rastoče* hipotekarno zadolževanje, rastoči proletarijat: koliko je že tu gradiva, koliko ima še narod originalnih mislij, nazorov, navad, značajev! Življenje naših trgov in malih mest ima spet marsikaj posebnega: dotika s kmetom zunaj trgov in vpliv nanj, medsobna odvisnost itd. To življenje je v marsičem morda celo bolj zanimivo ko življenje večjih mest, ki je bolj podobno drugim večjim mestom in že drugodi bolj izučeno ter opisano, četudi ima *svoj* tip, *svojo* politično in socialno borbo, svoje narodnjake, nemškutarje ali tujce, svoje poljedelce, obrtnike, trgovce itd.

Poreče se mi morda, da bi vse to bilo *tendencijozno*, da v slovstvo ne spada. Če pisatelj življenje izuči - in to *mora*, če hoče biti res dober - in ve, kako - tako rekoč - narodu *srce* bije, ima popolno pravico in dolžnost, da ga nam predstavlja, da tudi drugi, ki morda sicer tudi žive med narodom, pa nimajo časa ali volje (pa tudi ne daru) opazovati ga tako, vidijo pred seboj živo sliko, spojeno z estetičnim užitkom in poukom v samopoznaji.

Gotovo je tako pripovedovanje težko, ker potrebuje *znanja* naroda, težje ko ono, kjer pisatelj more po volji razpustiti svoji domišljiji krila ter mu ni treba skrbeti, da li res umetno slika *življenje*, ampak paziti le toliko, da verjetnosti ne prekorači preveč. Take povesti so navadno brez pravega značaja ter bi se večkrat n. pr. na Nemškem godile ravno tako lahko ko pri nas, samo da se imena izpremene. Take povesti so celo lažje bolj zapletene ter imajo več onega romantičnega efekta, ki je preračunan za čitatelje brez dobrega ukusa. Nemških povestij in romanov te vrste imamo več ko dovolj v rokah in ponujajo nam jih vsak dan za mal denar - na škodo naši literaturi, našemu ukusu in zdravemu razvitju.

Poudarja se, daje samo lepota, samo umetnost namen v leposlovji. Res igra lepota veliko nalogo - ali prav v *življenji*, ki je krona stvarjenja. Ni res, da je samo lepota brezsmrtna, *življenje* je še bolj brezsmrtno. *Jezik* more izginiti, estetika premeniti se, vzor biti drug: ali glasovi človeške duše, resnični glasovi radosti ali gorja so večni (Emile Zola o. c. I. 141)." Prostodušno-idealistično leposlovje navadno slika dobro, t. j. poštene osebe presvetlo, kakor da bi bili neki svetniki na zemlji brez človeških slabostij, nepoštene riše pa zopet prečno in ne tolmači, kako da so dobri tako pošteni, a hudobni tako pokvarjeni: govore in delajo tu le bolj personifikovane ideje, ne ljudje. Takih knjig jaz ne bi niti mladini priporočal in sicer ravno z moralnega gledišča ne. Res treba človeku že v prvi mladosti vcepiti v srce ljubezen do dobrega in prezir hudobije, ali s pretiravanjem menda se to ne doseže. Ko otrok ali

mladenič malo odraste, vidi, da takih ljudi ni in v obče ne more biti, pa začne lahko misliti, da vse, kar je čital in čul, so samo lepe misli in želje za mladino, ne za življenje ter tako lahko zavrne marsikaj, kar bi mu bilo potrebno za vse življenje. Krščanski ideal ima sicer svoj zadnji cilj - nebesa, ali na zemlji pa vendar teži za tem, kar je tu mogoče.

Realizem pa za to ne zahteva, da bi se pisalo jednako za mladino in za odrasle: saj so predmeti tako različni, jedni primerni za mladino, jedni za bolj ali popolnem zrele ljudi - da bi za vsakega lahko pripravili ravno primerne berila. Prerana zrelost je gotovo škodljiva, ali, ona se da *sama* naslikati čisto resnično in tako poučljivo, da bi odvracala in strašila od preranega dozorevanja in večjidel neizbežne moralne in duševne škode v razvitku.

Brez dvojbe je naša literatura vplivala in vpliva na naše razvitje, ali ne *toliko*, kakor si morda kdo misli. Sovremeni duh nas je prebudil, *on* je naš mogočni pomočnik. Naš narodni značaj so sestavile verske, politične in socialne okoliščine, ko nismo imeli še *nobene* literature: one še zdaj silno vplivajo na nas, gotovo *bolj* ko slovanstvo.

Iz vseh slovanskih literatur ima ruska pač največji vpliv na občinstvo. To velja posebno o časopisih in mesečnikih (žurnalih): „*Nikjer* v Evropi periodično časopisje ni moglo pridobiti si tako hitro *vladajočega* položaja kakor v Rusiji. Takega vpliva na praktično politiko, takega *neposrednega* pritiska na razvijanje stvari, kakor so ga imeli (radikalni) „*Kolokol*“ in „*Moskovskija Vêdomosti*“ ni imel noben *nemški* časnik; za takim položajem, ki so ga imeli (in ga imajo ravno zdaj zopet, op. pis.) neki moskovski časnikarji, nemški časnikarji niso nikdar niti težili (*Deutsche Rundschau* II. 187)“. O takem vplivu drugo slovanstvo pač še dolgo niti tam ne bode moglo misliti, kjer je politično samostalno, ker že neizogibni *mogočni tuji* vplivi tega ne bodo dopuščali.

Dokler si pa ne razširimo obzorja s pridobivanjem in osvajanjem večjega števila kulturnih idej, primernih stopnji našega razvitja, in neke večje samostalnosti v življenji: naša literatura ne bode mogla imeti posebno velikega vpliva. Celotni jezik se razvija le primerno z občnim napredkom. Nam, ki smo prišli za drugimi, je sicer kulturna pot nekaj skrajšana - kakor severnim Amerikancem. Ali mi smo podvrženi jako mnogim nevarnostim, posebno pa *površnosti* kulturnega razvijanja in izvirajoče od todi slabosti. Amerikanci pa so jako *odločni*. Tam je res življenje delo, kar je pa vendar tudi tam najbolj koristno za - kapitalizem. Vzor bodočnosti to pač ne more biti. Pač pa bi se mu bolj približali, ko bi ne delali narodi niti največ za države (kakor je to v militarizmu), niti za posamezne kapitaliste (v velikem obrtu), mari bi delo imelo za namen življenje sploh in mogočo srečo vseh posameznikov (gl. H. Spencer: *Principes de sociologie* II. 168). Ta angleški učenjak misli, da razvitje mora odločno stopiti dalje - do četrtega stanu ter premagati drugi glavni kulturni tip, namreč veliko obrtništvo, kakor je premagalo prvi, namreč vojništvo (militarizem).

Slovanstvo do zdaj ni razvilo čisto ni prvega ni drugega iz teh tipov: ono je še vedno bolj kmetijsko. Rusom se očita, da imajo kmetijsko državo in oni tega ne taje, pa jih tudi za bodočnost ni ravno strah, kakor se je menda tudi slovanstvo sploh ne mora bati, če bode imelo vedno pred očmi razvijanje in napredovanje celih plemen, t. j. vseh razredov, a ne *jednostransko* gospodstvo sebičnosti posameznikov. -

Večkrat čujemo tožbe - in ne samo pri nas - da mladina zapušča starejše. Ali ni to znamenje časa, znak, da prejšnji vzori ne zadostujejo več? Če ne zadostujejo, kje so novi? Saj to moramo vendar odločno trditi, da *brez vzorov* se ne dela za srečno bodočnost, mari da brez njih narod mora nazadovati. Morda mladina odstopa, ker jej ni po godu nepraktična in pri tem še suha učenost in doktrinarizem našega narastaja?

Tudi na ženstvo se tožimo, da nam pri narodnem napredku malo pomaga, da tam, kjer bi moralo imeti neko samostalnost kakor n. pr. pri učiteljicah, ravno te samostalnosti *ne* kaže,

ampak je ali mlačno ali pa še rajši v taboru naših nasprotnikov. Slabost in neznačajnost širi se povsod, kjer so posamezniki čisto odvisni n. pr. od kake službice in si brez nje ne znajo pomagati, ker jim manjka *praktične* odločnosti. Brez nje pa se praktično domoljubje na široko razviti *ne* da: potrebno je praktično, ne prejednostransko znanje in odločnost, ki jo podpirajo ideje. Znanje je moč, ali tudi *ideje in vzori, ki teže, da se ožive v življenji, so velika moč.*

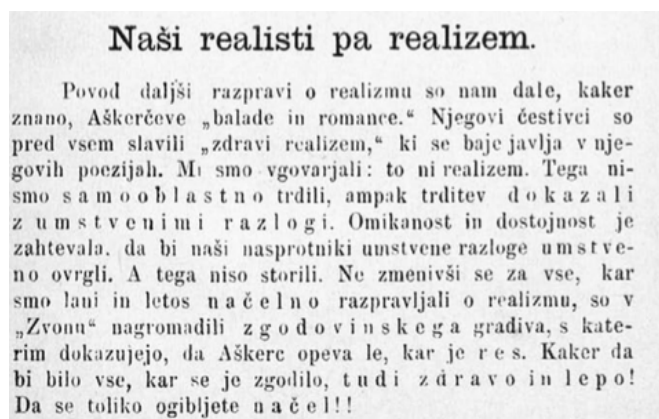
Kaj sledi iz naše razprave? Naš slovenski in slovanski preporod ima sicer demokratičen značaj ter kot sad ideje narodnosti že po svoji naravi teži, da se omika širi v *vsem* narodu. Ali naše obzorje je še vedno ozko; najširše kaže v slovanstvu rusko razvitje, ruska literatura. Primerno široko obzorje pa je potreben uvet in mogočno sredstvo napredka: ž njim se množi produktivno delo in torej tudi narodna moč. Narod se razvija brez prevelikih jednostranostij, pri čemer inteligencija vpliva na ljudstvo, pa tudi prebujeni narod vpliva na višjo inteligencijo, kaže jej svoje potrebe, duhovne in *materijalne*, ter jo tako varuje, da se preveč od njega ne oddali. Omika bi dobivala počasi značaj *soglasne celote*: ljudje bi se učili zares misliti o narodu in njegovih potrebah, torej *brez škodljivih fraz*, prosto, brez neproduktivne učenosti in z vedno bolj jasnim prepričanjem, da ima človeška kultura skupne zadeve, da je pa *materijalno* napredovanje vsakega naroda, vsake države, neobhoden pogoj zdravega kulturnega razvijanja in *stalnosti* napredka, ki se pa ne da doseči brez *realnega* mišljenja in delovanja, katero pa podpirajo ideje kot sad kulturnega razvijanja, torej *praktičen idealizem*: vse to varuje od nazadovanja. Za to dobiva tudi literatura realen smer, budi in uči, sodi preteklost in sedanost, pa se tudi *kritike idealov* bodočnosti ne boji, mari sodeč jih *objektivno* - kolikor je nepristranost mogoča - *dela* tudi za nje in za *zdravo* razvitje - vse to pa pod pogojem, da ima potrebno *svobodo* in *zdravo* moč, in tu za kulturni napredek popolnem velja ono, kar je že Montesquieu dejal, da "države (les pays) se *ne* obdelujejo po svoji rodovitnosti, ampak po tem, koliko imajo *svobode* (Esprit des lois)." -

Janko Kersnik: Balade in romance

Ljubljanski zvon, 1890, številka 6, str. 694

In kako mi razumemo ta realizem? Slikati opisovati vse, kakeršno je vse v resnici, a vendar opisovati to le tako in v takem vzporedu in v taki zvezi, da mora vzbujati estetično zadoščenje, hrepenenje po nekaj nedosežnem, skratka - da mora ustvarjati ideal v gledalci, v čitatelji samem: torej ne golo življenje - golo resnico samo, ampak golo resnico pod zlato prozorno tančico idealizma.

Anton Mahnič: Naši realisti pa realizem, Rimski katolik 1890, 3. zvezek

Realizem — iz česa se izvaja in kaj je? tukaj str. 258-261

Realizem, realist se neposredno izvaja iz besede realen. V navadnem življenju se jemlje "realno" v dobrem pomenu. Vsak ima rad "realno" blago; tudi Žid, da lože slepi občinstvo ter draže prodaja svojo robo, da javno naznaniti, da se pri njem dobivajo le "realni" izdelki. Realno je tedaj, kar ni ponarejeno, kar ni le na videz, ampak v resnici tako.

Vže ta ljudski nazor se bistveno zлага z onim, kar uči filozofija o realnem. Ne da bi pa hoteli celega nauka o realnem razvijati ali določevati razne pojme, katere ima v filozofiji beseda "realno." Vzemimo tu najbolj navadno določitev: realno se zove, kar ne biva le v mislečem duhu, ampak tudi zunaj njega; kar biva samo na sebi, objekt, neodvisen od spoznajočega subjekta. Zatorej se realno večkrat kot objektivno bivajoče nasproti stavi onemu, kar si subjektivno, poljubno domišljamo.

Še bolj nam ta pomen pojasni etimologija. Realno se izvaja iz korenike „res" t. j. reč.

Potemtakem je realno, kar se prilega reči. Reč je pa nekaj, kar biva, kar ima resničnost zunaj naše misli; tako tedaj znači realno nekaj na sebi resničnega, objektivnega.

Potemtakem je realno vse, kar biva ali eksistuje. Bivanja se pa razločuje dvoja vrsta: bivanje Božje, ki je samo od sebe, pa bivanje stvari, katero je od Boga. Tako je tudi realnost dvoja: Božja in stvarstvena. Tudi poslednja je prava realnost, dasi prav za prav izgine, ako jo primerjamo z Božjo. Da celo navajeni smo, stvarstveno realnost smatrati za realnost v pravem pomenu, mej tem ko se nam nestvarjena realnost, realnost Božja, kaže kot idealnost. A to se godi le vkoliker je Bog konec, po katerem imamo težiti, da se v združenju z njim čeznaravno spolnimo. Ta popolnost, ako jo primerimo se sedanjo, za nas ni še realna ali resnična, ampak idealna. Dejanstveno pa obstoja ona ravno v neločljivem združenju z najvišjo realnostjo, ki je Bog.

Beseda „realnost“ se navadno jemlje v ožjem pomenu, o stvarstveni, naravni resničnosti. V tem pomenu jo jemljemo tudi mi.

Realizem je potemtakem naziranje, po katerem se ima človek, karkoli misli ali včinja, ozirati in opirati na to, kar realno biva. Kar biva resnično, se mora kot tako priznati ter z njim računati. Realističnemu naziranju se pred vsem prilega epiteton zdravega, razumnega naziranja, ker eno obvaruje človeka, da se ne da speljati sanjarski domišljiji v omotljive visočine, iz katerih se strmoglavji prej ali kasneje in žalostno pogine. Realist stopa trezno, vedno po trdnih, zanesljivih tleh, in kar misli, zaključuje ali dela, je trajno, neomahljivo. Tudi umetnik mora biti realist.

Močno se moti, kdor misli, da izključujemo iz umetnosti realizem. Tudi tu ga smatramo nič manj potrebnega kaker idealizem. Umetnik, kateri zanemarja realistično stran v svojih umotvorih, ni umetnik, ampak fantast.

Dvoje moramo namreč ločiti pri umetniji: idejo in obliko. Idej zajemaj si umetnik v nevidnem, čeznaravnem svetu. Ne tako oblike. To mora posnemati iz stvarstva, katero ga obdaja. Spoznavaj torej pesnik naravno realnost, študiraj tvorbe naravnih sil; opazuj življenje v raznih pojavih in vglobi se v skrivnosti človeškega srca, da mu bodo znane vse njegove želje, vse strasti, vse sile, katere gonijo i posamezne ljudi i cele narode.

Ni pač proizvodov bolj puhlih, kaker so proizvodi mladih pesnikov, romanopiscev ali celo dramatikov, kateri ne poznajo sveta in življenja nego se zemljevida in iz šolskih knjig, kateiim podaje edina domišljija vso snov za poetiške tvorbe. Taki proizvodi so enaki mehurčku iz mila, ki se za hip blišči v zlatih barvah, potem se pa razpeni, ko bi trenil.

Glavna točka, v kateri se ločimo od novih realistov.

Tu pa pridemo do glavne točke, po kateri se ločimo od novih realistov. Mi pravimo: Umetnik jemlji naravo, življenje za podlago svojim umotvorom, toda nikar ne obtičaj v nižji realnosti;

marveč realno življenje in narava bodi snov, katero oživlja in znova oblikuje umetnikova ideja. Z drugimi besedami: v umetnji družiti se mora realizem z idealizmom. Naši realisti pa učijo: Umetnik vpodablja naravo, življenje tako, kakršno je. Poezija, kakor opomina Stritar, mora zapustiti nadzemske višine ter bližati se bolj in bolj zemlji, resnici.

Mi tedaj ne moremo odobriti realizma v umetnosti brez idealizma. Razlogov za to imamo več. Prvi razlog je nazor, ki so ga ljudje vseh časov imeli o umetnosti. Umetnost je veljala vedno za nekaj nenavadnega, ne vsakdanjega. Ona je hči nebeška, katero nam božanstvo pošilja na zemljo, da nas razvedruje, tolaži, povzdiguje, vnema za više reči. Zatorej se umetniški izdelki ne oblačijo v vsakdanjo prozo, ampak v praznično obleko, kakršna je v poeziji vezani govor. Zatorej so obdajali vselej umetnikovo glavo z nebeškim žarom, s češčanjem in občudovanjem se je vedno izgovarjalo njegovo ime. Kaj tedaj podeljuje umetniku toliko vzvišenost, kaj ga dela božjega? Njegova tvarilna izvornost.

— Umetnik je stvarnik, kakor so vže nekdanji Grki prvaka mej umetniki, pesnika, nazivali stvarnika — noiTjzrjs. Umetnik nekako posnema Boga-stvarnika. Kakor je v začetku Duh Božji plaval nad vodami ter s tvarivno močjo presnavljal prvine svetovnega kaosa v nove oblike, tako plava tudi umetnikov duh nad mrtvo snovjo, da jo po svoji ideji preosnuje in ji da novo obliko, novo bivanje.

Ko bi hoteli umetnika vklepati v meje čisto naravnega realizma, potem ne vemo, zakaj bi ga stavili nad druge ljudi. Ako ne sme slikar drugega predstavljati, nego le kar je v naravi, ako se vrhunec slikarske umetnosti doseže s tem, da nad vse točno in zvesto vpodabljammo naravo v raznih prizorih, potem ne vemo, zakaj bi ne dali pred slikarjem prednosti fotografu? In čemu bi še potovali v daljna mesta vedrit si duha, ogrevat srce o slikah imenitnih umetnikov? Boljše bi pač bilo odpreti oči ter umetniške predmete opazati v originalu, v resnici, namreč opazati naravo, ljudi, življenje. Kak pomen bi imela še umetnost? In po čem bi se potem ločil ali celo odlikoval pesnik od kronista ali zgodovinarja? Menim celo, da nam poslednji odpirajo čistejši, zaneslivejši vir realnosti, življenja, kakršno je, nego pesniki....

Nam se zdi nazor golega, naravnega realizma, v umetnosti popolnoma kriv. Sploh teži človek vedno od realnega sveta po višem. Ravno zato je prijel od stvarnika raznih zmožnosti; po različnosti poslednjih in njim primerno je tudi človeški duh svoje teženje in delovanje različil v razne stroke. Ima razum. Akoravno se pričinja razumno mišljenje pri čutni realnosti v naravi, vendar nikakor ne običi tukaj, ampak se vsepeja više, dokler ne pride do prvega, najvišjega vzroka vsega bivanja. Vsaki znanosti je realizem podlaga, na kateri se jame vzdigati poslopje, ki se čedalje bolj po-vzarja ali idealizuje, čim bolj raste kvišku. Smoter vseh znanosti je sploh duhu od nižje, čutne realnosti odpreti vhod v viši, nadčutni svet idej.

Isto velja o umetnosti. Znanost zadeva razum, umetnost pa srce, ali bolje čute in strasti. Naloga umetnosti je čute očistiti in oplemenjati, strasti pa brzdati. Kakor se tedaj razum, pričeni svoje delovanje pri nižji idealnosti dviga više in najde še le v idealnem teženju popolnosti in vtelle, tako mora tudi umetnik naravni realizem spojiti z čeznaravnim idealizmom, da mu bo mogoče blagodejno in človeku primerno vplivati na razvoj srčnih čutov in strasti.

Slovenski realist – dr. Ivan Tavčar

4.zvezek, tukaj 373-374

Po vseh pripovednih spisih Tavčarjevih bije spolna ljubezen kot srčna žila. Obudivši se v srci kot tajna sila, človeka k vsemu nagiblje. In dasi se v njem javljajo še druge strasti, vendar je ona najsilovitejša mej vsemi, v njej se zatopijo vse druge. Je pa spolna ljubezen prava demonična moč, katere ne more krotiti duh; vsi vpori, vsi sklepi so brezvspešni, so ničevi

nasproti silnemu nagonu. Nihče v slovenskem slovstvu ne zna takoj klasično slikati voljino onemoglost nasproti spolni strasti. „Ljubezen ima večne svoje zakone, in po večnih teh zakonih si moja!“ Pa ne da bi ti zakoni bili Božja volja! Marveč kogar ljubezen prevzame, »pozabi na vse zakone svete npravnosti in na vse vkaze večnega Boga.“ Ljubezen s človekom igrači, kaker veter z listom. Danes prisega signore Battista: »Ženil se bom, in o-ženil se bom z Vami. signorina Lujiza!“ A vže jutre ga premoti Leonora, da znori za njo in se odpove Lujizi! Kot slepa živinska strast se Tavčarjeva ljubezen giblje in določuje le po fizičnih zakonih, ne da bi poznala mej, katere je sramežljivost pa Božji zakon postavil spolnemu druženju ljudi. Vse odločuje trenotek, o prvem pogledu se vname ogenj; bodi oseba poročena ali neporočena, bodi mej njima še tolika stanovska razlika, še toliko over. ki se na veke ne dajo odstraniti — če je mej osebama kemični navlek, ne morejo zabraniti zdručenja nobeni obziri. nobena postava, nobeno zlo, tudi smrt ne!

Da, dr. Tavčarja še posebno veseli v povesti vpletati prešestnike in prešestnice; skoro nobeden postavno sklenjen zakon ni srečen; živalska strast vse razruši, vse raznese, ter prižene končno do vmora. do dvoboja ali do obupa! Tavčarju ljubezen ni naravna, človeštvo ohranjajoča in množeča moč ampak ravno nasprotno. Ona ne obraja nego nesrečo, obup. smrt. Dr. Tavčar s prirojeno spretnostjo stika le nenaravne, iz popačenja narave izvirajoče včinke spolne ljubezni. Mlado, zalo golobico poroča se starim, debelim skopuhom; dijak, ki ne pozna še grškega alfabeta, se zatelebi v kmetijsko dekle: v isto devo sorodnico se zaljubita sinova in z njima oče; grof Egon leta za konteso Serafino, bratranko in jo ljubi; „ko se mu pa pri hčeri stvar vrši prepočasi, snubi in vzame Serafinino mater, vdovo svojega strica, ki „je pa ne ljubi, ker bi bila lahko njegova mati“!!

Izven ljubezni obvladujejo človeka tudi druge strasti. Mej tem je posebno sovraštvo in maščevalnost. Gospodstvo njih je neizprosno, absolutno. Komur je jeza obtičala v srci, je ne bo zatrl nikdar več. Vid Lesovej, kateremu je Ernest Malec zapeljal ženo, zapusti po smrti sinu pismo, katero sklepa: „In ako me vprašaš, če sem odpustil, preden sem izročil svojo dušo stvar niku — povedati moram, da nisem. Nisem mogel! Pri odprti smrtni gomili sem obrnil pogled nazaj na svoje preteklo življenje. In strašne sem gledal razvaline, podrtine, in bodeče trnje je poganjalo mej njimi! Spomnil sem se tedaj, kako bi mi bila lahko spremenila ta ženska življenje v cvetoč vrt, in vmirajoče se zgrudilo v grob - brez odpuščenja! Večni Bog pa naj sodi mej nama. kader stojim pred prestolom njegovim! Pojdi na Višavo! — dednega človeka sovraži na svetu — Ernesta Malca, ki je bil nekdanj bratranec moj!“

Dr. Tavčar je fatalist, taji Boga in njegovo previdnost: vender pa, ko piše za sv. Mohorja, veruje v Boga in njegovo previdnost!

Dr. Tavčar ni Bog ve kak filozof, vender ima svoje nekako filozofično naziranje, katero si je stvaril ne toliko po lastnem mišljenji, koliker iz branja tujih pisateljev. Tavčar je po svojem naziranju fatalist. Edina svetovna sila, ki vse giblje, vse določuje, ne le v brezumni naravi, ampak tudi v človeku, je vsoda. Tavčar je pisatelj vsode, kaker noben drug slovenski pisatelj. To kaže ne le s tem, da taji prosto samoodločbo v človeških dejanjih, ampak na več mestih nam njegovi junaki izrecno pridigajo ta nauk.